

En julsaga.

1 dec 2018–26 jan 2019

Skolmaterial

Välkomna till

En julsaga

på Helsingborgs stadsteater.

Vi är väldigt glada att du och din klass ska gå och se *En julsaga* på Helsingborgs Stadsteater. Det här materialet riktar sig till dig som lärare och är tänkt att inspirera och ge idéer till ämnen att arbeta med i klassrummet i anslutning till teaterbesöket. Tanken är att det ska gå att välja och vraka i materialet och förhoppningsvis hitta något som passar just din klass. Vi hoppas att ni får en härlig teaterupplevelse och att det här materialet kan vara ett stöd för att fortsätta fantisera, samtala och fundera på det ni varit med om på teatern.

En julsaga av Patrick Barlow

En julsaga är berättelsen om den snåla och elaka Ebenezer Scrooge som tycker att julen är humbug. Medan andra ser julen som en tid för kärlek, gemenskap och glädje tänker han bara på att tjäna pengar. Scrooge gnuggar sina händer medan han föraktfullt fryser åt glöggmys och barnens glädjestrålande förväntan.

Men natten mot julafton förändras allt. Scrooge vaknar med ett ryck av att en vålnad uppenbarar sig vid sängkanten. Det är hans döde affärskompanjon Jacob Marley. Han har fjättrats vid tunga kedjor för att han under sin livstid utnyttjat andra för egen vinnings skull. Nu vill han Scrooge ska förändra sig, medan det fortfarande finns tid, för att inte riskera att gå samma hemska öde till mötes. Därför ska tre andar besöka honom under julnatten och ja, vad som händer sen, det får ni se.

En julsaga handlar om altruism, om tron på det goda i människor och om människans möjlighet till förändring.

Innan besöket

Innan ni kommer till teatern kan det vara bra att förbereda klassen på hur ett teaterbesök går till. Syftet med att prata om besöket innan är väcka en nyfikenhet för teatern och skapa en förståelse för teaterns språk. Det kan till exempel handla om att berätta om vad teater är och hur en föreställning går till. Eleverna behöver inte veta något särskilt eller sätta sig in i något för att kunna ta del av föreställningen.

Gå igenom lite praktisk information:

Platsen och hur man åker dit.

Tänk på att vara där i god tid så att ni hinner hänga av er jackor och gå på toaletten.

Kom ihåg att stänga av mobiltelefoner.

Tänk på att skådespelarna ser och hör publiken. Så när någon pratar eller håller på med annat så kan det vara väldigt störande och göra det svårt för skådespelarna att göra sitt jobb.

Det finns inga rätt och fel sätt att tolka konst. Konst är en upplevelse och allt som man upplever är rätt. Det finns inget särskilt facit som man ska försöka leta efter i föreställningen utan var och en kan lita på sin egen upplevelse och tolkning.

Efter besöket

Att prata om en konstupplevelse efteråt kan vara ett sätt att fånga upp de tankar som väcks och också att fördjupa förståelsen och upplevelsen. Det är bra att börja samtalet på ett väldigt öppet sätt så att alla får rum för sina upplevelser innan det ska fastslås vad det handlade om. Det bästa sättet att få till ett bra samtal brukar vara att börja med att beskriva innan man börjar tolka eller recensera föreställningen. Vad såg vi? Vilka roller fanns med? Det är också ett sätt att påminna alla om vad man gemensamt har sett. Ett tips är att utgå från teaterns olika funktioner som finns beskrivna i det här materialet. Då kan man fånga in mer än bara själva handlingen i pjäsen och försöka få med hela teaterupplevelsen – rummet, ljus och ljud, kostymer etc.

Vem gör vad på en teater?

Teater är ett riktigt grupparbete. Oftast är det bara skådespelarna vi ser när vi går på teater men över 70 personer har varit inblandade i arbetet innan ni kommer till teatern och ser pjäsen. En byggavdelning med snickare, målare och tekniker har byggt scenrummet, rekvisitörerna har gjort eller tagit fram alla möbler, saker och dockor, kostymavdelningen har sytt kostymer, ibland i flera upplagor ifall skådespelarna behöver mer än ett ombyte. Dessutom har människor jobbat med att hänga ljus, göra tekniska lösningar, säkerhet, smink och peruker och gjort föreställningsprogram och affischer. Och så såklart arbetet med att schemalägga och planera in alla människor som ska jobba med föreställningen så att inget krockar.

Sen finns också de konstnärliga funktionerna som utformar hur pjäsen ska se ut och vad den ska berätta. Här kommer några exempel på de olika yrkesroller som oftast jobbar med att ta fram en föreställning. Det finns också förslag på frågor att använda för att reflektera kring hur varje konstnärlig funktion har använts i just den här föreställningen.

Dramatiker

Ofta när man gör teater så börjar man med en text. Den innehåller handlingen i pjäsen och de repliker som skådespelarna lär sig. Den som skriver texten kallas för dramatikern. Det är en författare fast för teaterpjäser.

Vår version av *En julsaga* är skriven av Patrick Barlow och är en dramatisering av en roman av Charles Dickens som skrevs 1842. På vilket sätt har den förändrats för att passa på scenen istället för i en bok? Vad skiljer dramatik från prosa och poesi?

Skådespelare

Skådespelarna lär sig all text utantill, även om pjäsen ibland är flera timmar lång. Men att bara lära sig texten är inte det svåraste, utan det mesta av skådespelarens arbete handlar om att hitta rätt sätt att säga texten på och att använda sin kropp för att berätta om rollfigurens personlighet, känslor och hemliga tankar. Det vill säga hitta sätt att berätta allt det som rollfiguren inte säger!

Skådespelarna i *En julsaga* spelar många olika roller. Vad gör det med skådespeleriet? Hur förstår man att de spelar en annan roll?

Regissör

Regissören är den som ska samordna allt i pjäsen och göra det till en helhet. Regissören är med och bestämmer om allting i pjäsen och är också den som tittar på skådespelarnas arbete utifrån och bestämmer hur de ska göra, vart de ska stå eller gå och vilken spelstil de ska ha. En regissör gör oftast en tolkning av dramatikers text och bestämmer till exempel vilken slags värld pjäsen ska utspela sig i och vilka teman som är viktigast att belysa.

Vad tror ni att regissören har velat belysa för ämnen i den här versionen av *En julsaga*? Hur har han gjort för att uppnå det?

Scenograf

Scenografen är den som skapar rummet som pjäsen utspelar sig i. Ofta ska rummet berätta mycket för publiken om vilken värld den här pjäsen utspelar sig i. Är det en kall och hård värld eller en mjuk fantasivärld? Dessutom ska rummet vara användbart för det som regissören och skådespelarna vill göra.

En julsaga utspelar sig i flera olika rum som finns på en vridscen. Vilka olika rum fanns det? Vad var det för stämning i rummen? Vilka färger var det? Hur påverkade rummet pjäsen?

Kostymdesigner

Ibland är det en scenograf som gör kostymerna också men ibland är det en kostymdesigner. Kostymerna kan berätta väldigt mycket om rollfigurerna, vilka de är, vad de har för social ställning, vad de jobbar med och vilken ålder de har.

I *En julsaga* finns över 30 kostymer. Hur många kommer ni ihåg? Vad berättades genom kostymerna? Fanns det saker som kostymerna hade gemensamt? Vad skilde dem åt?

Mask- och perukdesigner

Ett annat verktyg för att berätta om rollfigurerna och världen är mask, det vill säga skådespelarnas smink och hår. En maskör kan få en skådespelare att se gammal eller ung ut eller göra om en människa till ett djur eller ett spöke.

I *En julsaga* har maskavdelningen tillverkat ___ peruker. Hade de olika rollfigurerna saker som skiljde dem åt i mask eller peruk?

Ljuddesigner

En ljuddesigner skapar det ljuduniversum som finns i pjäsen. Det kan vara allt från musik till ljudeffekter, bakgrundsljud, förstärkta röster. Ljuden bidrar mycket till att skapa en stämning och det kan användas till att höja eller sänka tempot, hjälpa oss förstå vad vi är på för plats eller till exempel göra något läskigt.

Vad hörde ni för ljud i *En julsaga*? Var det musik? Vad gjorde ljuden med stämningen?

Ljusdesigner

En ljusdesigner gör ljuset i en föreställning. Dels så att vi ska se skådespelarna och det som händer på scenen men också för att skapa stämning, berätta vad det är för plats, vilken tid på dygnet det är och kanske också för att skapa magiska effekter. Ibland gör en ljusdesigner också videoprojektioner och animationer.

Hur såg ljuset ut i *En julsaga*? Var det olika ljus i olika scener? Hur bidrog ljuset till att berätta om t ex spökena och förflyttningen i tid och rum?

Kostymkisser

I *En julsaga* har scenografen Franciska Zahle gjort kostym. Här skickar vi med några av hennes kostymkisser. De kan vara ett stöd för att prata om pjäsen och komma ihåg vilka alla de olika rollfigurerna var. Det kan också användas till att titta på vad det konstnärliga teamet har gjort för val när det kommer till tidsepok, stämning, tolkning av världen och vad man vill lyfta fram i de olika rollfigurerna. En annan idé är att prata om vad var och en har för egen uppfattning av de olika rollerna och vilken kostym man själv skulle vilja att de hade. Hur är Scrooge som person till exempel, och hur skulle man kunna gestalta det i kostym eller mask?

Här är en bild ur boken av Jacob Marley som spöke. Jämför den bilden med hur Marley såg ut i pjäsen. Hur skulle du tycka att spöket borde se ut?

Charles Dickens

Charles Dickens skrev *En julsaga* år 1843. 1840-talet var ett turbulent tid i England och i övriga Europa. Det var lågkonjunktur efter finanskrisen *the panic of 1837*, en börskrasch i USA som ledde till flera år av ökad arbetslöshet och fattigdom. 1848 utbröt revolutioner över hela Europa när arbetarklass och medelklass krävde utökad rösträtt, pressfrihet och andra demokratiska reformer. Det var den största vågen av revolutioner genom historien. Det var också svältår under andra halvan av 1840-talet, framförallt i Irland där 25% av befolkning dog eller emigrerade.

Charles Dickens var väldigt politiskt engagerad och han skrev *En julsaga* efter att ha besökt tenngruvor där kvinnor och barn jobbade under hemska förhållanden och en skola i London för gatubarn. Från början hade han tänkt skriva en politisk pamflett som skulle heta *An Appeal to the People of England, on behalf of the Poor Man's Child*, men han ändrade sig. Han kom fram till att det mest effektiva sättet att få stora massor av människor att ta till sig hans budskap om social rättvisa och kamp mot fattigdom var att skriva en känslös julberättelse. Han skrev till sin förläggare:

Ni kommer att känna att en slägga har slagit ner med tjugo gånger starkare kraft – tjugo tusen gånger starkare kraft – än jag kunde fått ut genom min första idé.

Charles Dickens växte upp i ett medelklasshem, men när han var tolv år hamnade hans pappa i fängelse, eftersom han hade lånat pengar och inte kunde betala sina skulder. Hela Dickens liv vändes upp och ner. Mamman och Dickens yngre syskon flyttade med pappan till fängelset och Dickens blev tvungen att pantsätta sina älskade böcker, sluta skolan och börja jobba i en skokrämsfabrik. Där jobbade han långa dagar med att limma fast etiketter på burkar med skokräm. Kanske var det den upplevelsen som lade grunden till hans sociala engagemang?

En julsaga spelade också en stor roll i att forma julfrändet som vi känner till det idag; som en tid för familjer att samlas, äta särskild mat tillsammans och som en högtid präglad av generositet, välgörenhet och gemenskap. När boken publicerades var julfrändet på uppgång efter att ha hamnat i skymundan under lång tid. Juldagen hade nyligen, år 1834, blivit en röd dag, då affärer stängde och folk fick ledigt från jobbet. Det första julkortet i historien skickades under 1840-talet och det hade precis börjat bli populärt med jul-sånger. Traditionen att ha en julgran började dyka upp under den här tiden, men hade inte blivit ett vanligt inslag ännu. Det är antagligen så att Charles Dickens dels plockade upp saker som började bli populära men också var med om att skapa julens traditioner. Till exempel så blev uttrycket "Merry Christmas" populärt efter publiceringen av *En julsaga*.

Från bok till pjäs

Här följer ett utdrag ur boken på engelska. Det är stycket när Svunna Julars Ande besöker Scrooge. Jämför med pjäsen. Vad var likt? Vad var annorlunda?

Marley's Ghost bothered him exceedingly. Every time he resolved within himself, after mature inquiry that it was all a dream, his mind flew back again, like a strong spring released, to its first position, and presented the same problem to be worked all through, 'Was it a dream or not?'

Scrooge lay in this state until the chime had gone three-quarters more, when he remembered, on a sudden, that the Ghost had warned him of a visitation when the bell tolled one. He resolved to lie awake until the hour was passed; and, considering that he could no more go to sleep than go to heaven, this was, perhaps, the wisest resolution in his power.

The quarter was so long, that he was more than once convinced he must have sunk into a doze unconsciously, and missed the clock. At length it broke upon his listening ear.

'Ding, dong!'

'A quarter past,' said Scrooge, counting.

'Ding, dong!'

'Half past,' said Scrooge.

'Ding, dong!'

'A quarter to it,' said Scrooge.

'Ding, dong!'

'The hour itself,' said Scrooge triumphantly, 'and nothing else!'

He spoke before the hour bell sounded, which it now did with a deep, dull, hollow, melancholy One. Light flashed up in the room upon the instant, and the curtains of his bed were drawn.

The curtains of his bed were drawn aside, I tell you, by a hand. Not the curtains at his feet, nor the curtains at his back, but those to which his face was addressed. The curtains of his bed were drawn aside; and Scrooge, starting up into a half-recumbent attitude, found himself face to face with the unearthly visitor who drew them: as close to it as I am now to you, and I am standing in the spirit at your elbow.

It was a strange figure—like a child; yet not so like a child as like an old man, viewed through some supernatural medium, which gave him the appearance of having receded from the view, and being diminished to a child's proportions. Its hair, which hung about its neck and down its back, was white, as if with age; and yet the face had not a wrinkle in it, and the tenderest bloom was on the skin. The arms were very long and muscular; the hands the same, as if its hold were of uncommon strength. Its legs and feet, most delicately formed, were, like those upper members, bare. It wore a tunic of the purest white; and round its waist was bound a lustrous belt, the sheen of which was beautiful. It held a branch of fresh green holly in its hand; and, in singular contradiction of that wintry emblem, had its dress trimmed with summer flowers. But the strangest thing about it was, that from the crown of its head there sprang a bright clear jet of light, by which all this was visible; and which was doubtless the occasion of its using, in its duller moments, a great extinguisher for a cap, which it now held under its arm.

Even this, though, when Scrooge looked at it with increasing steadiness, was not its strangest quality. For, as its belt sparkled and glittered, now in one part and now in another, and what was light one instant at another time was dark, so the figure itself fluctuated in its distinctness; being now a thing with one arm, now with one leg, now with twenty legs, now a pair of legs without a head, now a head without a body: of which dissolving parts no outline would be visible in the dense gloom wherein they melted away. And, in the very wonder of this, it would be itself again; distinct and clear as ever.

'Are you the Spirit, sir, whose coming was foretold to me?' asked Scrooge.

'I am!'

The voice was soft and gentle. Singularly low, as if, instead of being so close behind him, it were at a distance.

'Who and what are you?' Scrooge demanded.

'I am the Ghost of Christmas Past.'

'Long Past?' inquired Scrooge, observant of its dwarfish stature.

'No. Your past.'

Spöken

Det fanns i Aten ett stort, rymligt hus men det hade dåligt rykte och förde med sig olycka. I nattens tystnad hörde man klirrandet av järn, och om man skärpte sin uppmärksamhet hördes rasslet av kedjor, först långt bortifrån, sedan alldeles intill en. Och snart visade sig en spökgestalt, en gammal man, utmärkt glad och vanställd av smuts, med långt skägg och stripigt hår. På benen bar han fotbojor och på handlederna kedjor, som han skakade.
(Plinius den yngre, *Epistulae* (Brev), 7.27; övers. Axel Mattsson 1983)

Den här historien kommer från en av världslitteraturens äldsta bevarade spökhistorier. Den skrevs av Plinius den yngre runt år 100 och handlar om filosofen Athenodoros som köper ett hus som är misstänkt billigt. Snart får han reda på anledningen till det låga priset – huset påstås vara hemsökt. En gammal man har visat sig för dem som bor där och skrämmt iväg dem; vissa har rent av dött av skräck. Men Athenodoros låter sig inte skrämmas. Första natten skickar han iväg sitt tjänstefolk och sätter sig ensam för att invänta spöket. Och mycket riktigt. Strax visar sig spöket. Men istället för att fly stålstätter sig Athenodoros och möter spöket. Den gamle mannen kommer då fram till honom och tecknar åt honom att följa med. Släpandes sina bojor och kedjor hasar spöket ut på gården, stannar på en plats och går sedan upp i rök. Dagen efter låter Athenodoros gräva upp platsen som spöket ledde honom till och hittar då resterna av en kropp insnärjd i tunga kedjor. Efter att kroppen fått en riktig jordfästning enligt konstens alla regler upphör hemsökelsen. Spöket har fått ro.

I alla tider och i alla kulturer finns berättelser som denna, om döda som inte får ro och därför kommer tillbaka till jorden som spöken. Berättelserna varierar mycket i sin beskrivning av spökets utseende och anledning för att gå igen. Det kan handla om hämnd eller, att som Plinius spöke, få en rättmätig begravning. Eller om att rätta en oförädd, sona sina brott och som Dickens spöke Jacob Marley varna de efterlevande. Spökena har haft många olika roller. De är goda eller onda. Vissa menar att de döda blir kvar på jorden som änglar för att vaka över sina nära och kära. Vissa håller seanser för att försöka komma kontakt med andevärlden. Enligt en sifo-undersökning från 2012 tror en femtedel av Sveriges befolkning på spöken och uppger att de har haft någon form av kontakt med döda och mycket tyder på att det finns ett uppsving för andlighet och intresse för det övernaturliga. Vad kan det bero på?

Hur var spöken gestaltade i En julsaga?

Vad ville Marleys spöke? Vad ville julens andar?

Tror du på spöken?

Tror du att våra handlingar i livet spelar roll efter döden?

Pjäsens teman

Här kommer några förslag på andra frågor relaterade till pjäsens teman.

Godhet – Vad är en god handling?
Finns det goda människor?

Julen – Vad betyder julen för dig? Firar du jul?
Vad har du för associationer till julen?

Ojämlighet och fattigdom – Varför har vissa mer än andra?
Vad innebär inkomstklyftor i ett samhälle?

Människans potential till förändring – Kan en människa förändras?
Vilka upplevelser formar en människa?